

PEYAMİ SAFA'NIN MATMAZEL NORALİYA'NIN KOLTUĞU ROMANINDA SİMGESEL ALANDAN İMGESEL ALANA DÖNÜŞÜMÜN METAFİZİK DÖNÜŞÜM OLARAK ALGILANISHININ FENOMENOLOJİSİ

*The Phenomenology of the Perception of the as the Transformation Metaphysicsto
Transformation from Symbolicto Imaginary Field in Matmazel Noraliya'nın Koltuğu (The
Chair of Matmazel Noraliya) by Peyami Safa*

*Феноменология восприятия перехода из символического ареала в образную как
метафизическую трансформацию в романе Пейами Сафа "Кресло Мадмазель
Норалии"*

Cafer ŞEN*

Gazi Türkiyat, Bahar 2015/16: 23-41

Özet: Peyami Safa'nın Matmazel Noraliya'nın Koltuğu adlı romanı, başkahramanının içsel/ psişik dönüşümü üzerine kurulmuştur. Bu dönüşüme psikanalizin verileriyle bakıldığında başkahramanın içsel/ psişik dönüşümü metafiziğe değil, simgesel alandan imgesel alana, erilden dişile, kültürden doğaya, dolaylımlı algıdan dolaylımsız algıya, nesneden öznele bilinçten-bilinçdışına yöneliktir. Böylesine bir değişimin nedeni başkahramanın, Fransız psikiyatır Jacques Lacan'ın psikanaliz kuramında işaret ettiği gibi İmgesel alandan Simgesel alana geçerken özdeşleşecek bir baba bulamamasıdır. Sigmund Freud'un ortaya koyduğu gibi modern öncesi toplumlar için totem sembollerile yasanın temsilcisidir. Özdeşime girilecek olan ego-idealini temsil eder. Topluma ait simgelerle çocuğa aktarılan ise tabu olarak konumlanır. Bu her iki güç de özneyi, simgesel/ toplumsal alana iter. Jacques Lacan'a göre modern toplumlar totemi yok ettiğinden yüceltici/ego ideali ile bastırma/ süperego aynı kişi/ baba üzerinde toplanır. Baba bu çifte rol için yetersiz kalır. Babanın idealize edilmesinde bir problemin ortaya çıkması öznenin simgesel/ toplumsal alana geçememesiyle sonuçlanır. Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanının başkahramanı da yüceltme ve bastırmaı babada birleştirir. Fakat yine de babayla özdeşleşmez. Babayı yüceltici/ ego-ideali olarak değil de cezalandırıcı süperego olarak içselleştirmiştir. Bu durum babayla özdeşleşmeyi ketlemiş, romanın başkahramanı simgesel/ toplumsal alana problemlı geçmiştir. Simgesel alanın yasa ve yasaklarıyla problem yaşayan romanın başkahramanı, gerilimi azaltmak için her özne gibi çocukluğunda bir dönem yaşadığı imgesel alana dönmeyi tercih etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Peyami Safa, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu, Simgesel Alan, İmgesel Alan

Abstract: Matmazel Noraliya'nın Koltuğu (The Chair of Mademoiselle Noraliya) by Peyami Safa is based on theinner/ psychic transformation of the protagonist. Considering this transformation with the data of psychoanalysis; the inner/ psychic transformation of the protagonist is not to metaphysics, but it is from symbolic to imaginary field, from masculine to feminine, from culture to nature, from indirect perception to direct perception, from objective to subjective, from consciousness to unconsciousness. There as on for a such change is that the protagonist cannot find a father with whom identify while passing through from symbolic to imaginary field, as French psychiatrist Jacques Lacan has pointed out in psychoanalytic theory. As Sigmund Freud points out, for pre-modern societies, totem is the representative of law with its symbols. It represents the ego-ideal with which is identified. Transferred

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İzmir / TÜRKİYE.
cafer.sen@deu.edu.tr

to the child with the symbol of the society is positioned as taboo. Both of these powers push the subject towards symbolic/ social field. According to Jacques Lacan, since modern societies have destroyed totem, honorific/ ego ideal and suppression/ superego combine upon the same person/ father. The father is not enough for this dual role. Arising of a problem in idealization of the father results that the subject cannot pass through the symbolic/ social field. The protagonist of Matmazel Noraliya also combines sublimation and suppression upon his father. Yet he still identifies with his father. Since he has problems with the idealization of father. The protagonist internalizes the father as punitive-superego, not as honorific/ ego-ideal. This has inhibited to identify with the father and the protagonist of the novel passed the social field with problem.

Key Words: Peyami Safa, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu, Symbolic Space, Imaginary Space

Аннотация: Роман Пейами Сафа "Кресло Мадмазель Норалии" построен на внутренне - психическом преобразовании главного героя. Исходя из данных психоанализа внутренне - психическое преобразование главного героя направлено не на метафизику, а на изменение из символического пространства в мнимое, из мужского в женское, из культуры в природу, из опосредованной восприимчивости в непосредственное восприятие, из объективного в субъективное, из сознания в бессознательного положения. Причина такого изменения лежит на том, что главный герой, как указывал в психоаналитической теории французский психиатр Жака Лакан, переходя из образного ареала в символический ареал не смог себе найти соответствующего отца. Как выдвинул Зигмунд Фрейд, для первобытных обществ тотем со своими символами являлся представителем закона. Он представлял эго-идеала который шел к идентификации. Общественные символы перенесенные к ребенку позиционируются как табу. Эти две силы толкают предмет в символическую/социальную сферу. По мнению Жака Лакана, современные общества из за того что разрушили тотему подавляют его почетным/эго-идеалом, суперэго собрана на одном и том же человеке/отца. И герой романа "Кресло Мадмазель Норалии" собрал в отце сублимацию и подавление. Но все равно не смог идентифицировать с отцом. Отец для него стал не сублимированным/эго-идеалом, а наказывающим суперэгом. Этот факт срезал идентификацию с отцом, герой романа проблематически перешел в символическую/социальную сферу. Герой романа который сталкивался с проблемами законов и запрещений символической сферы, для того чтобы уменьшить напряжение как каждое существо предпочитал вернуться в образную сферу которую когда-то пережил в детстве.

Ключевые слова: Пейами Сафа, мадмазель Норалия, кресло, символическое пространство, образное пространство.

Giriş

Peyami Safa'nın *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* adlı romanı, başkahraman Ferit'in içsel/ psişik yolculuğu üzerine kurulmuştur. Bu nedenle bu makalede, Ferit'in içsel/ psişik yolculuğu psikanalizin verileriyle psikanalitik olarak çözümlenmeye çalışılacaktır. Birçok çalışmada Ferit'in dönüşümü/ içsel yolculuğu nihilizmden metafiziğe dönüş olarak değerlendirilir. Hâlbuki böylesine bir dönüşüme psikanalizin verileriyle bakıldığında Ferit'in içsel/ psişik değişimi nihilizmden metafiziğe değil, simgesel alandan imgesel alana doğrudur. Aslında özne, "ideal-ben"den "ben-ideali"ne, kültürden-doğaya, dışılden-erile, dolayimsız algıdan-dolay(ım)lı algıya, öznellikten-nesnellığe, bilinçsizlikten-bilinçliliğe geçerek kurulur. Bu şekilde bir dönüşümde amaçlar ve değerler de "doğrudan doyumdan-ertelenmiş doyuma, hazdan-hazın kısıtlanmasına, sevinçten (oyun)-zahmete (çalışma), alıcılıktan-üretkenliğe, baskı yokluğundan-güvenliğe" yönünde hareket eder (Marcuse 1998: 32).

Simgesel/toplumsal alana uyumlu bir özne kurulumunda böylesine bir dönüşüm gerçekleşirken *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* romanında, makalede gösterileceği gibi Ferit'in "baba-nun adları"nu içselleştiremediğinden imgesel alandan, simgesel alana geçemediği görülür. Bu noktada Ferit'in, bir şekilde yaşadığı fakat uyum gösteremediği simgesel alandan imgesele geri döndüğü rahatlıkla söylenebilir.

SİMGESEL ALANDAN İMGESEL ALANA YÖNELEN BİLİNÇDİŞİ ARZU

Öznenin kurulumuna dair geçişlerde imgesel/ dış alandaki duyum ve algılar, eril, kültürel/ simgesel alana yönelimle birlikte terk edilmek zorunda bırakılır. Bu noktada dış alanı temsil eden imgeler; hazza, zevke, arzuya, dolayimsız algıya, cinselliğe ve yaşama, eril alana ait imgeler ise yasaya, yasağa, özdeşleşmeye, dolayimli algıya ve ölüme gönderimde bulunur. Bu karşıtlık psikanalizin kurucusu Sigmund Freud'un kuramlarında "id-süperego" ve "birincil süreç-ikincil süreç" (Freud 2009: 82), Jacques Lacan'ın teorilerinde ise "imgesel alan-simgesel alan" olarak temellendirilir (Lacan 2013: 126). Birbirine karşıt her iki alanı deneyimleyen özne ise, "süperego ve simgesel alan"da yaşamasına rağmen "id ve imgesel alan"a dönmenin bilinçdışı arzusu taşır. Öznenin, imgesel alandan simgesel alana geçişiyle birlikte bu alanların duyum ve algıları ve bunların imgeleri de değişikliğe uğrar. Bu duyum ve algıların nesnelere de farklılaştığı görülür. İmgesel alanın hazcı özneleri ve bu öznelerin haz yüklü nesnelere simgesel/ kültürel alanda kastre (hadım) edilir (Green 2004: 56). Bu nedenle Freud'un ortaya koyduğu gibi birincil süreçten ve bu sürecin imgesel haz nesnelere ikincil sürece ve bu sürecin kültürel haz nesnelere geçiş, özne açısından yaralayıcı, acı verici, hazzı ve zevki engelleyicidir. Aslında öznenin, İkincil süreçte elde ettiği nesnelere, haz ve zevk bakımından sürekli eksikliği imlediğinden, özne, bu simgesel/ kültürel alandan hep imgesel alanın haz ve zevkine ve bunların nesnelere yönelir.

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanının başkahramanı Ferit, imgesel alandan simgesel alana geçmek için "baba-nun-adları"ndan mahrum olduğundan yaşadığı simgesel alanla uyum sağlayamaz. Çünkü imgesel alanın semptomları onu sürekli rahatsız eder. Fransız psikiyatrist Jacques Lacan, semptomların bilinçdışı arzunun düğümleri olduğuna ve kendini bu düğümlerle açığa vurduğuna, bu düğümlerin çözülmesi durumunda ise bilinçdışı arzuya ulaşabileceğine dikkat çeker. Burada bilinçdışı gizli arzunun ağırlık merkezi kendilerinde en fazla sarmalın toplandığı düğümdür (Lacan 2012: 45). Peyami Safa'nın *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* romanına bakıldığında bilinçdışı arzuyu ortaya kayacak başlıca düğüm Ferit'in linguistik semptomlardır (Sessel bulgulardır). Ferit'in hem bilinçdışı arzusu hem simgesel alanda bu bilinçdışı arzunun eksikliğinden kaynaklanan rahatsızlığı pansiyon odasındaki rüyasında birçok linguistik semptomla yani sesle açığa vurulur. Bu linguistik semptomlar/ sesler hem imgesel alana-birincil sürece hem de simgesel

alana-ikincil sürece aittir. Bu noktada simgesel alanın-birincil sürecin linguistik semptomu/ sesi bastıran olurken imgesel alanın-ikincil sürecin linguistik semptomu/sesi bastırılmıştır. Romanda bu durum Ferit'in rüyasında şu şekilde aktarılır: "Ferit, Ferid, it, it, t, d, fonetik, fonetik ve babasının kahkahaları; sonra annesi, bir ormanın karanlığında hangi ağacın arkasına saklandığını belli etmeden maymuna benzer bir gölgenin borazan biçiminde bir sazın geniş ağzından çıkan yeşil, turuncu daha sonra kıpkırmızı alevden bir sesle acı acı haykırıyordu. Borazan ve maymun kayboldu. Sonra ormanla beraber sesin anneliği de kaybolur" (Peyami Safa 1998: 7).

Bilinçdışı arzuyu ortaya koyması yönüyle ilginç veriler sunan bu rüyaya bakıldığında yüzeysel olarak imgesel alanın/dışilin, babanın, simgesel alanın/ erilin kahkahaları tarafından bastırıldığı yorumu yapılabilir. Ama Ferit'in bilinçdışı arzusu bu rüyada tam aksi yönde işler. Burada Ferit'in bilinçdışı arzusunu ortaya koyan linguistik semptom/ ses babanın kahkahalarıdır aslında. Bu noktada Ferit, kendini, simgesel alana/ötekinin alanına kabul ettirememiştir. Böylelikle hem haz ve arzu yüklü imgesel alandan çıkamamış hem de ötekinin arzusu olmayı başaramadığından kendi varlığını kendine kanıtlayamamıştır. Çünkü Hegel'in Köle-Efendi diyalektiğine göre insan, kendi varlığının bilincine, öteki tarafından onaylanması sayesinde varır. Bu nedenle her özne ötekinin arzusu olmaya, öteki tarafından onaylanmaya muhtaçtır. Özne, ancak öznelerarasılıkta varolabilir; Kendisiyle başka bir bilinç aracılığıyla ilişki kurabilir. Bir başka bilinç tarafından onay verildiğinde özbilinç sahibi olabilir. Simgesel alandaki Öteki özneyi onaylamazsa, özne özbilince ulaşamaz. Fakat özne, ötekine ihtiyacı olduğunu fark ettiğinde muhtaç olduğu bilinci ortadan kaldırma arzusunu duyumsar. Ama muhtaç olduğu bilinci ortadan kaldırırsa özbilinç sahibi olamayacağından yok etme isteği ve yok etmeyi istediği şeye muhtaç olma zarureti arasında sıkışarak mutsuzlaşır (Bumin 2013: 59). Bu durum aynı zamanda kültürel alandaki çiftdeğerli mutsuz bilinci de ortaya çıkarır (Kojeva 2012: 19).

Romandaki rüyasında Ferit'in, babanın kahkahaları altında gittikçe ezildiği görülür. Bu kahkahalar ilk önce biyolojik babaya, ardından toplumsal hayatın simgesel "baba-nın adları"na aittir. Ferit'in bu kahkahaları işitmesi aslında henüz simgesel babanın karşısında kendini kabul ettiremediği, kendi varlığını kendine ispatlayacak olan ötekinin arzusu olamadığının bir göstergesidir. Bunun nedeni Ferit'in izleyecek bir ego-ideali bulamamasından dolayı simgesel/ toplumsal alanda imgesel alanın duyum ve algılarıyla yaşamak istemesidir. Böyle olunca da ben-ego, imgesel alanın hâkimi suçlu bilinçdışı "id"i ile simgesel alanın otoritesi yasakçı "süperego"su arasındaki sıkışır. Böylesine bir açmazda "suçlu bir id ile zalim ve cezalandırıcı aynı ölçüde de onur kırıcı bir vicdan arasında kalan ben, kendi kendisine işkence etmekten ya da saldırganlığını başkalarına yönelterek onlara karşı işkence etmekten başka yol bulamamaktadır. Paradoks da buradan kaynaklanır: Kişi dışarıya karşı olan saldırganlığına egemen olduğu ölçüde kendi ben idealinde de sert, yani saldırgan oluyor. Sanki saldırganlığın başkasına ya da kendi kendisine dönmesi zorunluymuş gibi" (Ricoeur 2007: 260). Matmazel

Noraliya'nın Koltuğu'nda Ferit'in gördüğü sanrılar, aslında gündelik hayatı yaşamasına engel olan kendine-ego'suna karşı saldırganlığının imgeleridir. Gördüğü her sanrı imgesel alanın duyum ve algılarının simgesel alandaki imleyenleridir aslında. Onun saldırganlığı simgesel toplumsal alanın nesnelere karşı uyumsuzluğu ve bundan ortaya çıkan gerilimli bir sonucudur. *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* adlı romanının başkahramanı Ferit açısından bütün bu durumların ilksel ve kökensel nedeni onun, simgesel alanda kendini yansıtacak bir aynadan mahrum kalmasıdır. Ferit'in pansiyon odasında gördüğü rüya, hem bu psişik durumunu hem de bu durumdan rahatsız olduğunu göstermiştir. Bu rüya Ferit'in imgesel alandan-birincil süreçten kurtulamadığını göstermiştir. Bu alandan kurtulmak için öznenin simgesel alanda öteki tarafından onaylanacak davranışlar göstermesi gereklidir. İşte bu noktada biyolojik ve simgesel baba, aile ve toplumsal yapıda öznenin imgesel/ anne/ dişil alandan getirdiği tüm güçlü narsistik duyumlarını ketleyerek özneyi sosyal bir varlığa dönüşmeye zorlar. Fakat böylesine narsistik duyumların hâkim olduğu haz ilkesinin gerçeklik ilkesiyle yer değiştirmesi aynı zamanda öznenin psişik gelişiminde travmaları yaratması ihtimalini de ortaya çıkarır. Bu değişim, imgesel/ çocukluk döneminde başlar ve simgesel alanın kurumları tarafından dayatılırken özne âdeta gerçeklik ilkesine boyun eğdirilir. Bu boyun eğdirme biçimi hem toplumsal hem de bireysel olarak yaşam boyu her an yinelenerek haz ilkesi üzerinde kurumsallaşmış toplumsal egemenliğin otoritesi olarak devam eder. Böylelikle gerçeklik ilkesi "*bir kurumlar dizgesinde somutlaşır. Ve birey, böyle bir dizge içinde büyüyerek olgusal ilkesinin gereklerini yasanın ve düzenin gerekleri olarak öğrenir*" (Marcuse 1998: 33). Bu noktada Ferit'in imgesel dönemin haz ilkesini simgesel alanın gerçeklik ilkesine dönüştüremediği işitmek istemediği babasının kahkahalarından anlaşılır. Bu linguistik semptomlar/ sesler onda boğulma duyumunu yaratarak hayatının düzenli gidişatını alt üst eder. Bunun nedeni ise büyüklenmeci ve narsistik duyumların sahibi Ferit'in imgesel alanda yaşayıp imgesel alana, ikincil sürece geçememesidir. Bu nedenle Ferit yaşadığı imgesel alanda/ "ideal-ben"inde, imgesel/ ben-ideali alanın kendi gerçekliğine uymayan bu seslerinden/ linguistik semptomlarından rahatsız olur. Bu linguistik semptomlar, Ferit'in imgesel/ ideal-ben alanına ait seslerini de bastırır. Bu nedenle imgesel alanın bu linguistik semptomları/ sesleri ona acı verir. Bu noktada Ferit'in gerek baskılayan gerekse bastırılan sesleri ve algıladığı linguistik semptomları, imgesel alanda anne ile kurguladığı ideal-ben ile simgesel alanda kurguladığı ben-ideali arasında psikanalistlerin tanımladığı yarılmanın gittikçe açıldığını imler. Ferit'in rüyasındaki sesler/ linguistik semptomlar, yasa ve yaşağın temsili imgesel babanın/ "ben-ideali"nin, Ferit'in anneye kurduğu "ideal-ben"ini henüz geçemediğinden, onun üzerine geldiğini gösterir. İşte tüm güçlü bir narsistik doyumla, imgesel alanda yaşamaya çalışan Ferit bu duyumlarını ketleyen bu seslerden rahatsız olur. Böylelikle haz ilkesi altındaki içgüdü ve dürtülerin gerçeklik ilkesinde baskılanarak değişime uğratılması kültürel alanda yaşayan insan için hem dış hem de psişik

dünyada varoluş açısından sonu gelmez bir mücadele başlatır. Bu mücadelenin bir tarafında insanın bilinçdışıdaki kategorileşmeyen doğa(l) arzuları, diğer tarafında birlikte yaşamanın sonucunda ürettiği kültürel alanın değer ve anlamları ve bunların içselleştirilmesiyle oluşturulan süperego vardır. Simgesel alandaki özdeşleşmeler, vicdan ve süperego, öznenin kendine ait bilinçdışı arzuları, içgüdü ve dürtülerini kültürel alanda özgürce karşıla(ya)mayacaklarını ve haz ilkesiyle hareket edemeyeceğini acımasızca dayatır. Böylelikle gerçeklik ilkesiyle haz ilkesi öznenin psişik dünyasında sonsuza kadar uzlaş(a)maz varlığını devam ettirir.

Hegel'in zıtların spekülatif özdeşliği ilkesi gereği her ne kadar Ferit, imgesel alan/ "ideal-ben" in seslerinden, simgesel alanda/ "ben-ideali" nde yaşadığından rahatsız olsa da Ferit' in burada bilinçdışı gizli arzusu onu rüyasında/yaşamında rahatsız eden sesidir. Aslında Ferit' in kendini boğan simgesel alan/ "ben ideali" nin sesi onun gizli arzudur. Bu noktada Ferit' in rüyasında hem bastırılan hem de bastırılan sesini işitmesi, linguistik bir semptomunun ortaya çıkması, psişik organizma(sı)nın mevcut durumda rahatsız olduğunun göstergesidir; çünkü rüya aynı zamanda organizmayı dengeleyen bir terapidir. Ferit' in yaşamını normal sürdürmemesinin nedeni linguistik semptomları ortaya çıkaran imgesel alan/ ideal-ben ile simgesel alan/ "ben-ideal" i arasında yaşadığı çatışmadır.

Romanda aktarılan Ferit' in rüyasında anne(si)nin sesinin kayboluşu, aslında imgesel/ dışıl alanın bastırılışından duyulan rahatsızlığın göstergesi değildir. Bilakis Ferit' in imgesel/dışıl alanın bastırılmasını isteyen bilinçdışı arzusunun semptomudur. Ferit böylelikle simgesel/ toplumsal alana geçebilmek için kendinin bu alana geçmesini engelleyen bilinçdışı duyum ve algılarını susturmak ister. Benzer bir şekilde rüyadaki ormanın karanlığında ağacın arkasına saklandığını belli etmeden maymuna benzer bir gölge, borazan biçiminde bir sazın geniş ağzından çıkan yeşil, turuncu daha sonra kıpkırmızı alevden bir sesle acı acı haykırış imgesel alanın gösterenleridir. Bunlar bilinçdışına ait arzu, haz ve zevklerin metaforlarıdır. Bu noktada rüyadaki hayvanlar ve renkler, simgesel/kültürel alan tarafından bilinçdışı arzuları ortaya koyan imgelerdir. Ferit' in rüyasında bilinçdışı arzularını ortaya koyan linguistik semptom olan seslerin acı acı haykırması bu arzuların bastırılması esnasında öznenin acı çekiyor olduğunun da bir göstergesidir. Özne açısından bu durumun nedeni Sigmund Freud' un ortaya koyduğu gibi birincil süreç, imgesel alanın haz nesnelere ikincil süreç simgesel alanda bulunmasıdır. İkincil süreç simgesel alanda nesnelere haz ve zevkten soğutulduğundan elde edilen haz sürekli eksik kalır. Bu eksiklik de diyalektik olarak hazın nesne ve nedeninin arzulanmasını ortaya çıkarır. Dolayısıyla burada hazı ortaya çıkaran ve aranmasına neden olan, eksikliğin ta kendisi olur. Freud aslında geçilen ikinci süreçte simgesel alandaki her nesne seçiminin birincil süreç simgesel alanda kaybedilen arzu ve hazın karşılanmasına yönelik olduğunu ileri sürer. Bu noktada Freud, ikincil süreç simgesel alanda tercih edilen nesnelere de aslında eksik de olsa haz ve arzu yüklü olduğunu düşünür. Bu birincil süreç imgesel alandan, ikincil süreçte, simgesel alana

geçiş haz ilkesinin gerçeklik ilkesine dönüşümü ile gerçekleşir. İşte bu noktada Ferit'in rüyasında birincil süreç imgesel alanın haz ve zevkleri simgesel alan ikincil süreçte bastırılıp belirsizleştiğinde rüyada gölge metaforuyla algılanır.

Romandaki rüyada Ferit'in bastırılan bilinçdışı kaynaklı sesinin sahibi aslında çocuğun annesiyle birlikte imgesel olarak kurguladığı, kurduğu "ideal-ben"nin sesidir. Bu tür linguistik semptomların ilksel olduğuna karar veren Jacques Lacan, psikişik çözülme fenomeninin bu tür semptomlarda ortaya çıktığını düşünür. Burada gerçeklik ilkesi tarafından geri çevrilen arzular, bilinçdışına depolanmakla kalmaz, ikamelerin yanında, haz ilkesinin yerini alan gerçeklik ilkesinin çatlaklarından kültürel alanın dilinden farklı olarak metafor, metonimi ve imge(lem)lerle simgesel alana sızar. Bastırılanın geri dönüşü olarak adlandırılan bu durum, bireyin bilinmeyen gizli tarihini içerir ve öznenin kendisi tarafından bile tanınmayan bir tarihi olduğunu hatırlatır. Bu nedenle özne bilinmeyen bu tarihinde kaybettiği imgesiyle "bütünleşmeyi gerçekleştirmek için" "tanınmadığını, yani bilinçdışındaki arzusunu ve tarihini (bilebildiği veya sahip olduğunun dışındaki yaşam öyküsünü) tanımak zorundadır" (Felmen 2009: 90). Bu noktada öznenin gerçekliği kendi görünen tarihinden çok daha farklıdır. İşte Ferit'in rüyasındaki linguistik semptomlar/ sesler onun kendi gizli tarihini imler.

Sigmund Freud, Ferit'in rüyasındaki gibi işitilen "ideal-ben" in linguistik semptomuna/ sesine Yargıç Schreber'in günlüklerinde tesadüf eder (Freud 2010: 89). İlk önce Freud ve ardından Lacan, "ideal-ben" in linguistik semptomlarının, kişinin zihinsel hastalığını anlamının anahtarı olduğunu düşünür. Bundan dolayı Freud *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası* kitabında bu semptomları çözümlemeye çalışır. Bu çözümlemelerde Lacan, *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*'ndaki Ferit gibi erişkinlerde görülen linguistik semptomun yapısına benzer bir yapı ve aşamanın çocuklukta da bulunduğunu tespit eder. Lacan'a göre böylesine bir ses/ linguistik semptom yetişkinde görüldüğü zaman narsistik bir yaralanmayı sembolize eder.

Freud'un dikkat çektiği Schreber'in linguistik semptomları/ sesleri yarım cümleler biçiminde ortaya çıkar. Schreber bu cümle parçalarını simgesel alanda kurduğu benliği ve kimliğinin istediği şekilde değil de yine işittiği başka sesler/ linguistik semptomların istediği şekilde tamamlamak mecburiyetinde kalır. Çünkü ötekinin/ bilinçdışının arzusunu dile getiren bu istekleri yerine getirmediği takdirde katı yürekli aşkın bir gücün kendi üzerindeki ışınlarını geri çekip kendini cezalandıracağını düşünür. Bu linguistik semptomlar/ sesler, Schreber'in, bu cümleleri, onun kendisi hakkındaki inancıyla çelişen bir şekilde tamamlamasını isterler. Böylelikle tüm güçlü, büyüklenmeci Schreber, kendisi hakkında gerçek olmadığına inandığı kötü özellikleri doğru(n)maya zorlanır. Bu noktada Öteki'nin (seslerin) arzularını yerine getirmekle Schreber, kendine gittikçe yabancılaşarak, kendisinin olduğu ve olmak istediğinden farklı durumda bulunduğunu doğrulamayı kabullenmek durumunda bırakılır (Eecke 2009: 422). Gerek Freud'un psikanalizin

verileriyle bilimsel olarak çözümlendiği Schreber'in, gerekse Peyami Safa'nın Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanının başkahramanı Ferit'in rüyasında işittiği linguistik semptomları/ sesleri aslında sonu şizofreniye (psikoz) gidebilecek yabancılaşma fenomenleridir. Ferit aşağıda gösterileceği üzere psikoza kadar ilerlese de Schreber gibi hayatını yitirmez. Bu durumu Lacan'ın psikanaliz kuramları açıklar. Burada Ferit de çocuk gibi yeni kendine özgü bir deneyim geliştirerek yabancılaşmadan kaçınabilmek için kendi öznel konumunu değiştirmek simgesel alandan imgesel alana dönmek zorunda kalır. Bir yabancılaşma duygusunun gerekliliği için yapısal bir sebep, Lacan tarafından bebeğin psişik dünyasını karakterize eden orijinal ikili anne çocuk ilişkisine atfedilir. Çocuk psikolojik olarak üçlü bir dünyaya-anne, baba, çocuk-dâhil olmaya davet edildiğinde her duyum, algı ve nesne değişikliğe uğrar. Çocuk, babanın araya girmesiyle, annenin, mutlak arzusu olmadığını farkına varır. Lacan'ın terimleriyle ifade edilirse, çocuk, annenin arzusunun başka bir yerde/ babada olduğunun farkına varır. Bu durum çocuğun psişik dünyasını yaralasa da çocuklar çabuk iyileşirler. Çocuklar kendilik değeri kazanmak için, annede büyük ilgi uyandıran baba figüründe neyin gizli olduğunu bulmaya çalışırlar. Bu gizi bulduklarında babayla özdeşleşmeye girerek çocukluğun ilk dönemlerinde olduğu gibi anne(si)nin dikkatini yeniden kendi üzerine çekemeye çalışırlar. Bunu başaramazlar fakat babayla özdeşleşmeye devam ederler; çünkü mevcut dönemde her ne kadar annenin dikkatini üzerlerine çekemeseler bile ileriki yaşlarda, simgesel alana geçince anne gibi biri(leri)nin ilgilerini kazanacaklarını duyup ve düşünürler.

"Anmeden gelen sinyalleri kullanarak onun babada ilgisini cezbeden işaret tahmin etmeye çalışırlar. Bu işaretle özdeşleşerek çocuklar kendi ideal egolarını (ideal ego) bir ego idealine (ego ideal) dönüştürürler. Böylece imgeselden simgesele doğru yol alırlar. Bunun sayesinde çocuklar yeni bir öznel konum elde ederler. Annenin isteyebileceği her şey olduklarını hissettikleri için annenin onların istedikleri her şeyi onlar için yapmasını beklemek yerine, yeni öznel konumlarındaki çocuklar, kendilerinin benzemediklerini bildikleri baba gibi olmak amacıyla uğraşmaya istekli olurlar. Bu yeni öznel konumdaki çocuklar kendilerinin olmak istedikleri şey olmadıklarını kabullenirler. Kendilerini yarılmış kişilikler olarak kurarlar ve oldukları şey ve olmayı arzuladıkları şey arasında bir aralık/açıklık" olduğunu kabullenirler (Eecke 2009: 423).

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanın başkarakteri Ferit'in linguistik semptomlarının/ seslerinin nedeni aslında Oidipal dönemi sağlıklı atlatan bir çocuğun aksine babasını bir ego-ideali olarak algılayamaması ve özdeşleşme kuramamasıdır. Bu noktada çocuk açısından dokunabildiği, kokladığı, karnını doyurduğu ve arzusu olduğu tek gerçek varlık annedir. Baba sonradan kurgulanan/kurulan spekülatif bir varlıktır. Fakat bu kurulum da yine anne-çocuk-baba ilişkisinde, diyalogunda meydana gelir. Çocuk, annenin babaya ilgi göstermesini fark ettiği anda, kendinin, annenin bütün arzularını karşıla(ya)madığını, kendinin anneye yetmediğini fark ederek yetersizliğinden doğan narsistik yarayı edilgin bir biçimde deneyimler. Bundan dolayı, anne için baba

figüründe bu nispette derin bir ilgi uyandıran şeyin ne olduğunu etkin bir şekilde araştırmaya başlar. Sonra, babada bulduğu can alıcı işaretle özdeşleşen çocuk, babayı, kendi kimliği için bir yapı unsuru olarak kullanır. Çocuk, tam da anne için, ilgisinin tek nesnesi ve kendini terk etmesine yol açacak kadar önemli olan babadaki bu işaretin ne olduğunu tahmin ettiği için bu işaretle özdeşleşmeye çalışır. Bu özdeşleşme aslında “çocuğun kendisinin kim olduğu ve ne olmak istediği arasında bir aralığın/açıklığın bulunduğunu kabullenmek zorunda oluşudur. Çocuk, babanın bir işareti (bir özelliği) gibi olmayı isteyecektir, fakat bir şekilde kendisinin baba gibi olmadığını da fark edecektir. Bu durum çocuk için, olduğu gerçeklik ve arzuladığı ideal arasında bir yarımla (split) yaratır” (Eecke 2009: 424).

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nun başkarakteri olan Ferit aslında kendini simgesel alana taşıyacak ego-ideali babasıyla tam bir özdeşleşmeye gidememiş, böylece simgesel alanın metaforik dünyasına geçmekte zorlanmıştır. Onun babasıyla özdeşleşme kuramamasının sebebi ise, çocuğun babasıyla özdeşleşmeden önce rekabete girdiği babanın bastırıcı, yasaklayıcı, despot baba figürüne dönüşümüdür (Saydam 2011: 74). Romanda Ferit, simgesel toplumsal alana geçmek için özdeşleşebileceği ego-ideali babayı/ yüceyi arar fakat bu özdeşleşme mümkün olmaz. Çünkü karşısında baskın ve yasaklayıcı bir baba/ süpereo figürü vardır. Lacan, ego ideali ile özdeşleşirken süperegonun dışarıda tutulması gerektiğini ve bunun ilkel toplumlarda gerçekleştirilmenin daha kolay olduğunu belirtir. Ancak modern kültürlerde ikisinin de aynı kişiden köken aldığına dikkat çekerek “yalnızca bizim toplumumuzda (yüceltici) ego-ideali ile bastırıcı (süpereo) aynı kişiden kaynaklanır” der (İzmir 2015: 91). Romanda yücelik ile cezalandırıcılık işlevinin aynı figürde toplanması Ferit'i, babaya karşı öfke ile babanın yasasına uyum sağlama noktasında çatışmaya sürükler. Lacan modern öncesi toplumlarda yüceltici figür olan baba ile bastırmayı belirleyen yasanın temsilcilerinin birbirinden ayrıldığına dikkat çeker. Geleneksel toplumlarda çocuk simgesel kurallara uyum için baba figürüne başvurmadan simgesel alanın yasalarıyla kendini yüz yüze getirecek temsilcileri bulur. Bu noktada *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nda* Ferit'in karşılaştığı durum yüceltme ve bastırmayı aynı figür/ baba üzerinde toplar. Hâlbuki geleneksel toplumlarda totem özdeşime girilecek ego-idealini temsil ederken, topluma ait simgelerle çocuğa aktarılan tabu ise çocuğun bir an önce imgesel alanı terk etmesi gerektiğini imler. Böylece çocuk, biyolojik babasıyla özdeşleşmekten uzak durup, annesinin arzusu olmak yerine simgesel alana geçerek anne gibi başka bir varlığın arzusunu kazanmaya çalışır. İşte “babanın-adı metaforunun yarattığı simgesel düzen böyle oluşur. Modern toplumlar, totemlerini yitirdikleri için bir ego-ideali yaratma güçlüğünü yaşadıkları toplumlardır” (İzmir 2015: 92). *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nda* yüce ve cezalandırıcı aynı kişi olan babada toplanınca Ferit, bir ego-ideali yaratamaz, bu nedenle de simgesel kimliğini oluşturamaz. Romanda bu durum şu ifadelerle ortaya konur: “Türk değilim, insan değilim, hayvan değilim, tıbbiyeli değilim, âşık değilim, zengin değilim, fertçi değilim, cemiyetçi değilim, Vâfi Bey'in ecinnileri arasında oturan, iradesi

çarpılmış, bir hafta sonra ne yapacağını bilmeyen tembel, hiçbir işe yaramaz ve ömrünün yarısı Avrupa'da hariciye memurluklarında geçmiş, ayyaş, zanpara, hedonist, ciddiyetin yalnız hayvanlara yakıştığına inandığı için dünyanın bütün dramlarına kahkahayıbasan ve bunun için "Gülener" soyadını alan bir baba'nın oğluyum" (Peyami Safa 1998: 56). Bu ifadelerinde Ferit, baba imleyeni ve bu imleyenin diğer imleyenleriyle özdeşleşmediğinden âdeta Preödüpal dönemi yaşarcasına her türlü toplumsal kimlik ve kategoriyabancılaşarak görünür (Wright 2002: 2).

Ferit için yüce ile cezalandırıcı aynı baba figüründe toplandığından "baba aşığılanmış, bölünmüş ve gereksiz hale gelmiştir ya da ortada yoktur. Bu tür bir baba, çifte rol için yetersiz kalmaktadır. Babanın idealize edilmesinde bir zaafın ortaya çıkması öznenin karşıtı ile ilk ilişkisinde gözlenen agresif ambivalansın Ödüpal özdeşim sürecine geri gelmesine neden olur" (İzmir 2015: 92). Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanında babası Ferit için "ayyaş, zanpara, hedonist" in (Peyami Safa 1998: 56) biridir ve baba için "her kadın mübah"tır (Peyami Safa 1998: 46). Bu noktada Ferit için babası bu özellikleriyle ego-ideali olarak özdeşleşeceği yüce biri değildir. Üstelik baskıcı ve cezalandırıcı bir süperego oluşumunun en önemli tetikleyicisidir. Bunun da göstergesi Ferit'in simgesel alana her geçiş isteğinin baba tarafından ketlenerek en hassas duyumların felç edilmesi durumudur. Örneğin babası, Ferit'in her inanma ediminin karşısına çıkarak "Allah'a inananların hepsi, bilâistisna ahmaktırlar. Bunların arasında bulunduğu söylenen dahiler, bilgisizliğin mazeretinden de mahrum oldukları için büsbütün ahmaktırlar" der (Peyami Safa 1998: 61). Baskılayıcı baba figürü artık çoktan, Ferit'in bilinçdışına bastırılan cezalandırıcı süperegoya dönüşmüş durumdadır. Bu nedenle artık içselleştirilerek bilinçdışına gönderilen babanın figürü cezalandırıcı süperego olarak Ferit'in duygusal yaşamının da önünü keser. Artık Selma'ya olan aşkının karşısında içselleştirdiği despot babanın adı süperego vardır. Ferit, içselleştirilmiş anlam ve değerlerin kümülatifi olan baskıcı babanın adı-süperego tarafından sürekli takip edildiğini duyumsar: "babasının bir gözü onun bütün ruh hâllerini seyrediyordu. Gerçekten seyretseydi, ona belki 'deli ol âşık olma' diyecekti" (Peyami Safa 1998: 120). Bu noktada babanın söyleminin iktidarı, Ferit'i hadım etmeye yetmiştir. Ferit baskıcı babanın adı-süperego karşısında kastrasyona (hadım edilmeye) mahkûmdur âdeta: "Babam daima haklıdır. Peşimden gelen köpeğin mevcut olmadığını söylediği zaman da, bu dünyada istihzamızdan kurtulmaya lâayk hiçbir şey olmadığını söylediği zaman da, aşkın bir ahmaklık olduğunu söylediği zaman da haklıdır" (Peyami Safa 1998: 120-121).

Bilinçdışında bir cezalandırıcı süperegoya dönüşen babanın adları/ imgesiyle Ferit bir türlü özdeşleşemez. Dolayısıyla simgesel alana geçmek için özdeşleşebileceği bir baba imgesi/ imleyeni bulamaz. Bu durum romanda şu ifadelerle açıkça ortaya konur: "Onu artık yalnız baba olduğu için sevebilirim. Demonlu zekâsı için değil. İnsan değil o. Sadece baba. Sevgili babacığım. İşte o kadar. Hayır, yahut bugününün prototip insanı o" (Peyami Safa 1998: 267). Lacan, "baba figürünün yıkıcı etkilerinin, babanın gerçekten bir yasa koyucu olarak iş gördüğü ya da öyle olmakla

övündüğü durumlarda belirgin bir sıklıkta görüldüğünün” altını çizer (Eecke 2009: 426). Ferit örneğinde görüldüğü gibi böylesine baskıcı babaların çocuklar(ın)da psişik yönden yaralanmalara, çocukların “baba-nın adları”nın imleyen konumundan dışlamalarına neden olacağına dikkat çeker. Böylesine babalar, kendilerini simgesel bir mesajın taşıyıcıları olarak değil de imgesel figürler olarak sunar. Lacan, böyle babaların çocuğu, kendi bilinçdışında simgesel sisteme ve böylece dilin dünyasına girmek için gereken şekilde temel bir imleyeni yaratma çabasına davet etmediklerine ileri sürer. Buradaki baba imgesi özdeşleşebileceği bir baba değildir. Hâlbuki baba imleyeni ve babadaki imleyen, çocuğa, başka imleyenlerle bağlantılar kurma yolunu açar. Baba, işaretiyle özdeşleşen bir çocuk, yasa ve daha sonra ‘kural’ veya ‘uyum’ ile bir bağlantı görür.

Babanın adının kabul edilmesi özneyi bir soy kütüğüne yerleştirir ve bu kişiye simgesel dünyada bir yer açar. Ayrıca böyle bir öznenin kendisini birinin adıyla bağlantılı beklentilere göndermeyle/ referansla konumlandırmasını talep eder. Eğer “baba-nın adları” bir insan varlığı için psikolojik olarak kabul edilebilir değilse bu kişinin bazı sıra dışı başarılar aracılığıyla kendi adını yaratma mücadelesine girmesi gerekir. Bu narsistik ve büyüklenmeci bile olsa, böyle bir kişinin özel bir yeteneğe sahip olmasını ve bu yeteneği geliştirmesini gerektirir. Lacan bu duruma James Joyce’u örnek gösterir. Lacan’ın terminolojisine göre, Joyce, baba metaforunu yaratma veya onunla başa çıkma mücadelesinde başarılı olmamıştır. Joyce “baba-nın adları”nı kabul etmek yerine kendisine özgü bir ad yaratmayı amaçlamıştır. Kişinin kendisi için bir ad yaratmasında narsistik ve büyüklenmeci bir boyut bulunur. Joyce, kendi durumunda, söylemeye çalıştığı şeyi anlamak için insanlığın en az iki yüz yıla gerek duyacağı bir sanat yapıtı yazmaya girişmiştir. Böylece Joyce’un durumuna uygun bir terapi, hastalarda, hastanın bir nedenden dolayı narsistik ve büyüklenmeci bir biçimde, “baba-nın adları”yla özdeşleşmediği bir durumda kendisi için bir ad yaratabilmek için kullanabileceği yetenekleri keşfetmeyi içerecektir (Morel 2009: 432-437).

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanının başkahramanı Ferit de baba metaforunu çift değerli bir şekilde ilk önce yaratma, ardından başa çıkma çabasını başarıya ulaştıramamış ve simgesel baba arayışında başarılı olamamıştır. Ferit ayrıca kendine özgü bir ad da var edememiş bunun yaralanmalarını imgesel alana dönmeyle tedavi etmek yoluna gitmiştir. Aslında Ferit gibi “hiç gözlenmeyen genç terk edilmiş hisseder ve hiçbir şekilde ceza görmeden hareket edebileceğini zanneder, ama yaptığı bir kere anlaşıldığında cezalandırılacaktır. Zalim üst benin değnek gösterdiği genç, firar eder ve şu tuzağa düşer; terk edilmiş bir şekilde” (Kaltenbeck, 2009: 520) mistik bir tecrübe görünümündeki imgesel/dışıl alana sığınır.

İMGESSEL ALANIN METAFİZİK GÖRÜNÜMÜ

Romanın ilk bölümünde, imgesel/dişil alana ait olan kadın sanrıları gören Ferit, simgesel alana geçemeyip bu alanın dışında tutulunca ikinci bölümde imgesel alana geri dönmeye bu alanla özdeşleşmeye çalışır. Bu durumun bir örneğini Freud, Schreber vakasını çözümlerken göstermeye çalışır. Schreber günlüğünde yavaş yavaş bir kadına dönüş sanrıları geliştirir (Freud 2010: 89). Romanda Ferit'in rahatsızlığı bu düzeye gelmez, fakat o da dişil/ imgesel alanın duyumu konumundaki mistik bir algılamaya teslim olur. Romanın ikinci bölümü, Ferit'in, adada tuttuğu Matmazel Noraliya'nın evinde başlar. Ferit, hem teyzesinin katili Tosun'un kendinin azmettirici olarak ortaya koyacağı zannıyla hem de Matmazel Noraliya'nın portresindeki gözlerin kendisini izlediğini duyumsayarak paranoyak bir tavır geliştirir. Bu andan itibaren Ferit, Lacan'ın imgesel/dişil alan olarak tanımladığı alana yönelir. Bu imgesel alanda Ferit, sanrılar şeklinde ortaya çıkan imgelerin duyuları içinde yaşamaya başlar. Burada görülen en önemli imgelerden biri de Noraliya'dır. İmgesel alana ait bu dişil imleyen çoğu araştırmada gösterildiğinin aksine Ferit'in ruhsala yönelişinin sebebi değildir. İlahi dinlerde ruhsal alana yönelten imleyen erildir. Aslında buradaki dişil imleyen Noraliya, Ferit'in romanın ilk bölümlerinde sanrılarını gördüğü kadın imgelerinin bir kültü, mitolojide dişil tanrıların temsil/sembol ettiği imgesel alanın duyularının imleyenidir. Yani insanı, sarmalayan, koruyan, kollayan ebedi anne imgesi, bilinçdışı, id alanıdır. Mitolojide dişil imleyenle gösterilen bu alan, aynı zamanda dolaylımsız algının ve mistik tecrübelerin alanıdır. Bu tür mistik tecrübe alanı emilmeyi, bütünlüğü hedefler. Bunun ilksel ve kökensel nedeni, eril dönemin temsili olan simgesel babayla özdeşleşmeyenlerin toplumsal örgütlenmeyi sağlamak ve korumak için, Gnostikler gibi simgesel alanın yasalarını reddederek ilksel annenin bir devamı olan dişil alana/ mistik tecrübeye teslim olmaktır (Rank 2001: 113). Bu tür alana teslim olmak mutlak bir bakışın örtüşmesi anlamına gelir. Bu noktada Ferit gibi erkek figürlerin mistik tecrübeye teslim oluşu daha bir kolay olur. Lacan'a göre erkek ve kadın mistik arasında Ferit gibi özdeşleşme erkeklerde daha çok görülür: *"kadın mistik, fallik-olmayan her şeyi içermeyen (not-all) bir keyfi ima ederken, erkek mistik tam da böyle bir bakış örtüşmesinden ibarettir; bu örtüşme sayesinde Tanrı sezgisinin, Tanrı'nın Kendisine bakışından ibaret olduğunu yaşantılar: "Kendi temaşacı gözünü Tanrı'nın kendisine baktığı gözle" karıştırır* (Zizek 2012: 147). Romanda Ferit, mistik tecrübeye tam bir özdeşleşmeye girerken Selma uzak durur; çünkü *"kadınlar genellikle bu tür eylemlere girişmek durumunda olmamışlardır. Bununla birlikte, böyle bile olsa genelde kadınları sembolik düzene daha kapalı, otoriteye karşı daha şüpheli ve onun çamurlu ayaklarını görmeye erkeklerden daha meyilli olarak kabul etmek için bu toplumsal etkenlerle belli ruhsal yapıların birbirini etkilediği düşünülebilir"* (Eagleton 2010: 350). Hiç kuşkusuz erkek ve kadın tarafından farklı algılanan mistik tecrübe çoğunlukla ruhsallık alanı olarak değerlendirilir. Lacan'a göre mistisizm *"insanları rahatsız eden gelenek hariç bütün geleneklerde bir arayış, yapı, çile, sanı"* şeklinde, tümel varlığın zevkinde ve arzusunda kayboluştur (Lacan 2014:

81). Bu tür kayboluşun bir diğer nedeni de tümel varlığın keyfi olunacağı ve katı gücünü göstereceğine karşı “güvence olarak O'nunla birleşmeye karşı” duyulan zorunluluktur (Blumenberg 2014: 26). İnsana özgü ilksel ve kökensel olarak bu alana yönelişin en önemli nedeni öznenin başlangıçta anneyle birlikte dışıl/ imgesel alanı oluşturup ve sonradan toplumsal simgesel alana geçişidir. Fakat bu ayrılışın akabinde öznenin psişik dünyasında imgesel/ dışıl alan hiçbir zaman kaybedilmeyecek ve yaşam boyu varlığını sürdürecektir. Çünkü bu imgesel ikili alanda hem çocuğun kendisi hem de anne ideal olarak algılanır ve duyumsanır. Her ikisi de içine gömüldükleri narsistik duyumlardan ötürü tüm nesnelere dışarı itmisi durumunda olduklarından hiçbir eksiklik veya hiçleme hissetmeksizin doyumları yaşarlar. Bu alanda özellikle çocuk kendini mükemmel, kusursuz ve çok güzel bir varlık olarak görmesini sağlar.

“Bu dönemde anne, çocuğa, onu ne kadar sevdiğini ve değer verdiğini ifade eden tavırlarla davranmakta cümlelerle hitap etmektedir. Bu ikiliye imgesel ikili denmesinin nedeni, bir tarafın (anne), diğerinin tüm gereksinimlerini karşılayan, tüm kuralları belirleyen ve her şeye gücü yeten taraf olarak ilişkide yerini almış olması diğer tarafın (çocuk) ise ötekini ve kendisini ideal imgeler olarak kafasında tasarlamasıdır. Yani çocuğun gözünde anne öyle bir varlıktır ki kendisinin neye gereksinimi olsa onu bularak temin eder ve çocuğun yaşamında hiçbir eksikliğin bulunmasına izin vermez. Bu ideal temin edicinin karşısında çocuk, ideal temin edicinin tüm ilgisini ve sevgisini çekecek derecede kendisini değerli vazgeçilmez, mükemmel bir varlık olarak kurgular” (İzmir 2015: 85).

Yukarıdaki ifadelerde bahsi geçen bir kurgulama ister anne isterse çocuk olarak düşünülsün özneyi değerli bir nesne konumuna taşır. Bu nedenle de imgesel ikilinin içinde hem bir özne hem de bir nesne olarak yer alan anne ve çocuk “kendilik değerini sadece, Öteki'nin yani yaşamındaki belirleyici gücün talebi doğrultusunda oluşturabilecektir. Yani imgesel dönem kimliğinin değeri, idealize edilen bir ötekinin talebine bağımlı durumdadır ve bu nedenle de kendilik değeri ideal ötekinin ilgisi doğrultusunda artma ile azalma arasında çok oynaklık gösterir” (İzmir 2015: 85).

Özne her ne kadar simgesel/toplumsal alana geçip bu alanda yol alsa da hep bu bir dönem yaşadığı ve sonra simgesel, dilsel alana geçmekle kaybettiği imgesel alanı ve buradaki imgesini arar (Lacan 2012-a: 74) Fakat bu alandan ayrılınca da bu alanı bir daha ele geçiremez. İşte özneyi, bu tür tümgüçlü narsistik duyumların hâkim olduğu imgesel alandan kurtaracak baba ve “baba-nın adları”dır. Fakat romanda Ferit böylesine bir babadan yoksundur, çünkü özdeşleşeceği baba imgesi baskıcı ve cezalandırıcı süperego biçiminde çoktan içselleştirilmiştir. Bu nedenle simgesel alanda nesne ilişkileri sorunlu olan Ferit, bir öldürme vakasından dolayı yakalanacağına dair paranoyak bir tavır geliştirir. Hiç kuşkusuz Ferit'teki korkunun kaynağı, imgesel alanda kalışı simgesel alana geçemeyişidir. Bu korku, yasa ve yasağa dayanan cezalandırıcı Süperego tarafından kültürel alana yayılır. Burada gerçeklik ilkesinin insanın psişik gelişiminde her an haz ilkesi üzerinde yeniden

üretilecek kurulmasının zorunluluğu ve haz ilkesinin üzerine nefes aldırılmaksızın acımasızca yüklenişidir. Bu durum aslında gerçeklik ilkesinin hem varlığını hem de haz ilkesi üzerinde otoritesinin hiçbir zaman mutlak olmadığına açık bir göstergesidir. Bu da korkuyu doğuran en önemli etkenlerin başında gelir, çünkü simgesel/kültürel alan sırf bir köşktür ve “id”in kendine yabancılaştırılması sonucu yapı(an)mıştır. Gerçeklik ilkesi ve onun somut şekli olan simgesel alan, “id”in yeniden inşa edilmesi sonucu oluşan yapılardır. Burada tek mutlak ve hakikat, kategorisi olmayan yaşam enerjisi id, bilinçdışı, libido ve haz ilkesidir. Bu nedenle Freud, *Haz İlkesinin Ötesinde, Ben ve İd* adlı eserinde haz ilkesinin, gerçeklik ilkesinin temeli olduğunu ve haz ilkesinin ötesinde bir amacın bulunmadığını iddia eder. Gerçeklik ilkesi, iyi ve kötünün ötesinde olan bilinçdışının, simgesel/ kültürel alanda ortaya çıkan bilinç tarafından olumsuz kategorisine dâhil ettiği dürtü ve içgüdülerini ketlemesiyle oluşan yabancılaşmış bir durumdur.

Bir sırça köşk kırılma anında olan simgesel alanda varlığını temellendiremeyen Ferit, imgesel alanın duyumlarına uyduğunda tesadüf eder. Noraliya bir hayal olarak belirir. Ferit’i odasına çıkararak koltuğunu gösterip otuz yıl bu koltukta oturduğunu, insanlarla bütün bağlarını kopardığını ve iç dünyasına yöneldiğini böylece de O’nu idrak ettiğini belirtir. Aslında fenomenolojik olarak bu teşebbüsünde, Noraliya’nın, Freud’un ortaya koyduğu gibi İd kaynaklı yaşam enerjisini nesnelere bütünüyle geri çektiği ve Eros’la simgelenen yaşam/ erotik içgüdü ve dürtülerini Tahanatos’la simgelenen ben/ ölüm dürtü ve içgüdüüne dönüştürdüğü fark edilir (Freud 2009: 53). Bu dönüşümün romanda en önemli göstergesi ise Noraliya’nın yaşadıklarıdır. İtalyan anne ile Osmanlı bir babanın evlilik dışı kızı Noraliya, ilk önce Türk/ İslam ardından Hıristiyan kültürünün katı kuralları içinde yetişir. Böylelikle bu katı kuralları içselleştirip süperegoya dönüştürür. Bu cezalandırıcı Süperego ise Noraliya’nın yaşamdaki nimetlere her elini uzattığında karşısına dikilir. Noraliya, Roma yolculuğunda tanıştığı bir gençle evlenmek ister, fakat bu evlilik olmaz, âşık olduğu genç intihar ederken psişik rahatsızlıklar görülen Noraliya da adaya yerleşir. Noraliya’nın hayatında id kaynaklı olan yaşam enerjisi ilk aşk ilişkisinde nesneye yönelir. Yaşam enerjisi yansıtıcı figürde geri dönmeyince özne/ Noraliya egoyu kuracak enerjiden bütünüyle mahrum kalır (Freud 2009-a: 27). Bu noktada Noraliya’nın gerçeklik algısı bozulmuş bütün yaşam enerjisini nesneye gönderdiğinden yaşamın zorlukları karşısında ayakta durabilme dayanağı kalmamıştır. Bunun fenomenolojik kanıtı romanda Aziz’in onun günlüğünü okuduğunda benliğini yok ettiğini düşünmesidir (Peyami Safa 1998: 256-257). Böylesine bir yok ediş/oluş nesne ilişkilerinin hem bozulmasına neden olur hem de bozulduğunu gösterir. Nesneye gönderilen yaşam enerjisini tekrar kazanmak için imgesel alana çekilen Noraliya, burada, aynı zamanda narsistik yaralanmalarını karşılamak ve iyileştirmek amacıyla imge ve sanrı üretir. Bunlar etrafta fark edilince de transandantal olarak algılanıp insanların fantezi dünyasını harekete geçirdiğinden, bu tür imge ve sanrılar mucizevi olaylar olarak yorumlanır.

Böylesine bir tavır geliştiren Ferit, aslında Noraliya'yı ilahî bir karikatüre (Peyami Safa 1998: 255) benzetirken imgesel/dişil alana ait arayışını aynı zamanda yüceltmiş olur. Yüce(ltme)ler karşısında özne çift değerli bir tavır takınır. Özne hem yüceyle özdeşleşmek ister hem de yücenin kendi varoluş imkânını ortadan kaldıracığı endişesiyle yücenin katili olmayı arzular (Ricoeur 2007: 182). Bu noktada yüce hem arzuyu arttırır hem onu ketler. Romanda Aziz, "bütün dinlerin, fikirlerin ve politikaların tarihini benliği yok etme tarihi olarak değerlendirip "benliği" yüce bir varlıkta eritmeye"(Peyami Safa 1998: 258) çalıştığını ifade ederken aslında yücenin, simgesel alandaki kişiye ait narsistik duyuları ketlediğini, fakat bunun yerine imgesel bir alan yaratarak mutlak bir doyum yanılması ortaya çıkardığını dile getirmiş olur.

Narsistik duyuları ketlenen Noraliya yaşam enerjisini nesneden alıp kendine çekerken, Ferit ise onun koltuğunu transandantal olarak "bir isyanın ve insan düşüncesi kadar yeni bir aydınlığın sembolü" şeklinde değerlendirir (Peyami Safa 1998: 263). Aslında bu koltuk bir nevi dolaysız algının mekânıdır. Noraliya'nın hayali, ilk önce Ferit'i, bu koltuğa oturtur. Sonra da bu koltukta yıllarca evvel oturduğu bir anda kendi gördüğünü şimdi Ferit'in de göreceğini söyler. Ferit, bu koltuktaki dolaysız algı ve duyumunu "şuurunda kendi ben'ini değil, başka ve geniş ve her şeyle birleşmiş, sonsuz bir kendi vardı. Bu, kendinden çıkan ve onu aşan, her şeyi kavrayan ve her şeyle bir olan bir kendi şuuruydu. Bu bir mutlak birdi" ifadeleriyle ortaya koyar (Peyami Safa 1998: 210). Herhangi bir simgeden, dilden, dolaylılıktan yoksun bu dolayısız duyum sonucunda ortaya çıkan bu duyum, aslında narsistik duyuların yanılmacı bir şekilde imgesel olarak mutlak hakikat şeklinde algılanmasından kaynaklanır. Burada Ferit'in, bir prototip olarak çocukluğunda bir dönem yaşadığı ve ardından dil ile toplumsal alana geçmekle bırakmak zorunda kaldığı, haz, zevk ve tatmin gibi narsistik duyuları gerilemeci olarak yineleyerek imgesel/dişil alanla birleşip tekrar yaşamaya çalıştığı görülür. Aslında Ferit'in bu dolayısız algısındaki bütün bu görünümle arzularının imleyenleridir. Bu durum romanda transandantal olarak "şuur ötesi bir şuur hâlidir. Gördüğü, daha doğrusu hissettiği Allah'tır ya da kendisi veya sembolü" ifadeleriyle ortaya konur (Peyami Safa 1998: 222). Roman üzerine yapılan çalışmalarda dolayısız algılama sonucu elde edilen bu tür imgelerin Ferit'in gençliğinde pek de yönelimi olmayan transandantal varlığı/ aşkın gösterileni (Derrida, 2010: 32) temsil ettiğine dair yorumların neye dayandığı da belirli değildir. Bu noktada Ferit bile "mistik bir doğunun psikopat bir çocuğu" (Peyami Safa 1998: 222) olmamak için kendi gördüklerinden/ imgelerinden şüphe ederek gerçekliği elde etmek amacıyla bir koltuk ve şamdan gibi gerçeklik düzleminde tutunacak nesnelere ararken roman üzerine çalışma yapanlar çoktan-hatta Ferit'ten önce bile-onun bu transandantal varlığı/ aşkın gösterileni algıladığına hatta gördüğüne inanmışlardır. Hâlbuki gelenekte-gelenekli yapıda görülen bir rüya veya algılanan bir duyumda böylesine transandantal bir varlığın, hakikatinin ifade edilip edilmediği kararı, gösterenler ve öznelarası bir ilişkide bir öteki-tekkenin başındaki post sahibi kişi tarafından, geleneksel semboller çözümlenerek verilir (İbnü'l Arabî 2004: 600).

Fakat romanda bu tür bir gösterenler ve öznelarası belirlenim de bulunmaz. Dolayimsız bir algı sonucu elde edilen her imgenin veya sanrının böylesine tümel bir Varlık şeklinde değerlendirilmesi spekülâtif hakikatin de altını oyar aynı zamanda.

Aslında romanın kahramanı Ferit de, Noraliya gibi yaşam enerjisini nesneden çekerek ben-ölüm enerjisine dönüştürmüş, bunun sonucunda Noraliya'nın imgesel alanda yaşadığı deneyime benzer tecrübeler yaşayarak narsistik yaralanmalarını onarmaya çalışmıştır. Hatta Ferit bir adım daha atarak arzularını ketleyip kız arkadaşı Selma'yı da geri çevirmiştir. Bu noktada Ferit de artık İd kaynaklı yaşam enerjisini nesneden geri çektiği için Muhtar, Mr. Joe,Saim, Selma,Nilüfer, Nedime, Suzy, Haldun, Eda Hanım, Tahir Bey'den, Vâfi Bey'den kaç(in)maya çalışır. Bu hususta hem Noraliye hem de Ferit, Eros'un cinsel ve yaşam içgüdü ve dürtülerinin simgesel alanda ikameler ve dil yoluyla dolayımlyarak yaydığı eksik hazı reddedip dolayimsız haz alanı mistik tecrübeye yönelmiştir. Burada Eros'a ait cinsel ve yaşam dürtü ve içgüdülerinin, gerek yüceltmelerle cezalandırıcı Süperego'ya dönüştürülmesi gerekse mistik tecrübelerde olduğu gibi yutulma isteğini ortaya çıkarılması, haz ilkesine ait cinsel ve yaşam içgüdü ve dürtülerini Thanatos'un ölüm dürtü ve içgüdülerine evrilmesinin bir göstergesidir. Freud'un hem kişisel hem de kültür çözümlerinde, gerçeklik ilkesi ile haz ilkesinin hem birbirine olan zıtlığı, savaşı ve çatışması hem de birbirine ihtiyaç duyması burada çok net görülür. Bu nedenle Eros ve Thanatos birbirinden farklı iki çeşit içgüdü ve dürtüler alanını değil sürekli birbirine dönüşebilen içgüdü ve dürtüleri alanlarını imler. Hem Noraliya hem de Ferit'in simgesel alanda Thanatos'un ölüm içgüdü ve dürtüsüne yönelmesinin bir diğer nedeni ise nevrotilğe yol açacak olan arzuları bastırmanın sonlandırılması ve bastırma ile ortaya çıkan gerilimin ortadan kaldırılma isteğidir. Çünkü bastırma *"benin acı veren ya da katlanılamayan fantezi ve duygulanımlara karşı direnmesi"* sonucu ortaya çıkar (Freud 2011: 37). Benzer şekilde mutlak haz da her türlü gerilimi azaltmaya yönelik bir direnç geliştirir. Böylelikle haz ve ölüm aynı amacı gerçekleştirmesi bakımından aynı tarafta yer alır. Hem ölüm hem de haz, dürtü ve içgüdü kaynaklı iç gerilimi azaltır, değişmez kılar veya yok eder. Bu noktada paradoksal olarak yaşamdaki gerilim ve çatışmaların ortadan kaldırılmak istenmesi Ferit'i Thanatos'a ait ölümün içgüdü ve dürtülerinin alanına çekmekle kalmaz ölümle gelecek olan hazın da arzulanmasını sağlar. Fenomenolojik olarak durum bu şekilde geliştiği halde Ferit'in romanın ikinci bölümünde yaşam enerjisini nesnelere çekmesi, gerilemesi, imgesel alanda, imge ve sanrılarla yaşamını örmesi onun dinsel/ruhçu/metafizik alana geçtiği yanılsamasını doğurur. Bu noktada Ferit'e yol gösteren herhangi bir düşünce sıçraması değil transandantal duyum, algı ve imgelemidir. Bu da onun aslında herhangi bir ruhsal alana değil,geçmesi gereken simgesel/toplumsal alandan çekilerek psişik bakımdan gerileme bir yönelimle imgesel alana yolculuğunun kanıtıdır. Sonunda Ferit, Noraliya ile özdeşleşerek, psişik anlamda ona dönüşecek tamamen imgesel/ dışıl alanda yutulmayı benimseyecektir. Bu noktada Noraliya aslında sonsuz ruhsal bir inancı değil haz,

arzu ve tatmine yönelik narsistik duyuların imgesel/ dişil/ İd ve bilinçdışı alanını temsil etmektedir. Hiç kuşkusuz simgesel alanın, Eros'un cinsel ve yaşam içgüdü ve dürtüleriyle insanı dönüştürmek ve değiştirmek tavrı böylesi bir tutumla karşısına çıkmak, değişmezlik ilkesi üzerinde yürüyen ve yükselen haz ilkesiyle ölüm içgüdüünü birleştirmek anlamına gelir. Birbirinden ayrılmayacak kadar iç içe olan bu duyum ve algılar işlemeye başladıklarında birbirine yönelik çatışmaları ortadan kaldırırlar. Bu noktada mutlak haz ve zevk alanı olan imgesel alan ancak diyalektik olarak simgesel alanın bütün arzularının tüketilmesi ve öldürülmesiyle ulaşılabilecek dolayimsız algı alanıdır. Burada diyalektik olarak hayatın en büyük hazlarının, yaşamın kıyılarında ölümün sınırına geçme noktasında yaşandığı gerçeği göz önüne alınırsa en büyük hazzı ortaya çıkaranın Thanatos'a ait ölüm içgüdü ve dürtüleri olduğu görülür. Aslında burada, ölümün, yaşamın önüne engel olarak konulması yaşamı sürdüren Eros'un yaşam ve cinsellik içgüdü ve dürtülerinin ortaya çıkardığı hazzının ötesine Thanatos'un ölüm içgüdü ve dürtülerinin hazzını geçirir. Bu noktada erişilmek istenilen dolayimsız algı duyumunun ortaya çıkardığı mistik durum aslında Thanatos'un ölüm içgüdü ve dürtülerinin ortaya çıkardığı arzusuzluğun ta kendisidir. Romanda böylesine bir mistik yaşama yönelen Ferit, ruhsal/psişik açıdan bir nihilistten inançlı birine dön(üş)müş değildir, geçmeyi başaramadığı simgesel/eril alandan çocukluğunda bir dönem yaşandığı ve narsistik duyuların hâkim olduğu imgesel/ dişil alana gerilemiştir. Ferit, bu imgesel alanda kurguladığı ama daha sonra dili ve dilin taşıdığı değer ve anlamları öğrenmekle terk etmek zorunda kaldığı imgesini/ "ideal-ben"ini arar. Zizek'e göre özne, sonsuza dek bu kaybını telafi etmeye çabalar, çünkü ideal-ben kaybıyla kendisini "dışındaki nesne" olarak konumlandırır (Myers 2014: 68). Aslında aranan bu ideal-ben imgesinde "ne doyumsluluk ne arzu ne de kayıp vardır" ve özne/Ferit "bu zaman dilimini eksiksiz ve sürekli bir mutluluk timsali olarak" psişik dünyasında taşımayı sürdürür (Chasseguet-Smirgel 2005: 19). Bu psişik dünyada aslında Ferit'in kendi imgesini kaybettiği duyumu mevcuttur. Ferit, yaşadığı simgesel alanda bu "ideal-ben"ine bir daha ulaş(a)mayacak ve bu ulaşamazın verdiği arayışla imgesel alana yönelecektir.

SONUÇ

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanının başkahramanı Ferit aslında her insan gibi aşkın/ eril/ kültürel/ simgesel alana geçmeden önce kendinde bulunan dişil/imesel alana yönelmiştir. Burada Ferit'in pansiyondaki rüyasındaki linguistik bir semptom olan ses, görsel olarak da siyah köpek ve çıplak kadın aslında Ferit'teki geçmek istediği alana ait arzularının imleyenleridir. Ferit, Matmazel Noraliya'nın temsil ettiği yeni bir deneyim geliştirerek sürekli kendine yabancılaşmadan kaçabilmeyi amaçlamakla kalmaz simgesel alana geçmemenin yaralanmalarını da yanılama içinde tedavi etmeyi düşünür.

KAYNAKÇA

- BLUMENBERG, Hans (2014), *Endişe Nehri Geçiyor*, (Çev. Cemal ENER), İstanbul: Metis Yayınları.
- BUMİN, Tülin (2013), *Hegel*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- CHASSEGUET-SMİRGEL, J. (2005), *Ben İdeali*, (Çev. Nesrin TURA), İstanbul: Metis Yayınları.
- DERRİDA, Jacques (2010), *Gramatoloji*, (Çev. İsmet BİRKAN), Ankara: Bilgesu Yayınları.
- EAGLETON, Terry (2010), *Estetiğin İdeolojisi*, (Çev. Ayfer DOST), İstanbul: Doruk Yayınları.
- EECKE, Wilfred ver (2009), "Lacan'ın Kompleks Psikoz Kuramına Dair Kuramsal ve Teropötik Çıkarımlar", (Çev. Berkey ERSÖZ), İstanbul: MonoKL, Sayı VI-VII.
- FELMEN, Shoshana (2009), "JacquesLacan ve İlgörü'nün Serüveni, Çağdaş kültürde Psikanaliz" (Çev. Sibel KİBAR), İstanbul: MonoKL, Sayı VI-VII,
- FREUD, Anna (2011), *Ben ve Savunma Mekanizmaları* (Çev. Yeşim Erim), İstanbul: Metis Yayınları.
- FREUD, Sigmund (2009), *Haz İlkesinin Ötesinde, Ben ve İd*, (Çev. Ali BABAOĞLU), İstanbul: Metis Yayınları.
- FREUD, Sigmund (2009-a), *Uygarlığın Huzursuzluğu*, (Çev. Haluk BARIŞCAN), İstanbul: Metis Yayınları.
- FREUD, Sigmund (2010), *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*, (Çev. Banu BÜYÜKKAL, Saffet Murat Tura), İstanbul: Metis Yayınları.
- GREEN, Andre (2004), *Hadım Edilme Kompleksi*, (Çev. Levent KAYAALP), İstanbul: Metis Yayınları.
- İZMİR, Mutluhan (2015), *Lacancı Psikanaliz ve Karakter Çözümleme*, Ankara: İmge Kitabevi.
- İBNÜ'L ARABİ (2004), *İbnü'l Arabî Sözlüğü* (Haz. Suad El-Hakîm), (Çev. Ekrem DEMİRLİ), İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- KALTENBECK, Franz (2009), "Gözetim ve Kötü Niyet", (Çev. H. İlksen MAVİTUNA), , İstanbul: MonoKL, Sayı VI-VII.
- KOJEVA, Alexandre (2012), *Hegel Felsefesine Giriş*, (Çev. Selahattin HILAV), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- LACAN, Jacques (2012), *Benim Öğrettiklerim*, (Çev. Murat ERŞEN), İstanbul: MonoKL Yayınları.
- LACAN, Jacques (2012-a), *Baba'nın Adları*, (Çev. Murat ERŞEN), İstanbul: MonoKL. Yayınları.
- LACAN, Jacques (2013), *Psikanalizin Dört Temel Kavramı Seminer 11. Kitap*, (Çev. Nilüfer ERDEM), İstanbul: Metis Yayınları.
- MARCUSE, Herbert (1998), *Eros ve Uygarlık, Freud Üzerine Felsefi Bir Çözümleme*, (Çev. Aziz YARDIMLI), İstanbul: İdea Yayınevi.
- MOREL, Genevieve (2009), "Semptomun Uzantıları", (Çev. Merve KURT), , İstanbul: MonoKL Sayı VI-VII.
- MYERS, Tony (2014), *Slavoj Zizek*, (Çev. Abdurrahman AYDIN), Ankara: Phoenix Yayınları
- PEYAMİ SAFA (1998), *Matmazel Noraliye'nin Koltuğu*, İstanbul: Ötügen Yayınları.
- RANK, Otto (2001), *Doğum Travması*, (Çev. Sabri YÜCESOY), İstanbul: Metis Yayınları.

RICOEUR, Paul (2007), *Yoruma Dair, Freud ve Felsefe*, (Çev. Necmiye ALPAY), İstanbul: Metis Yayınları.

SAYDAM, M. Bilgin (2011), *Deli Dumrul'un Bilinci*, İstanbul: Metis Yayınları.

WRIGHT, Elizabeth (2002), *Lacan ve Post-feminizm*, (Çev. Ebru KILIÇ), İstanbul: Everest Yayınları.

ZİZEK, Slavoj (2012), *Yamuk Bakmak, Popüler Kültürden Jacques Lacan'a Giriş*, (Çev. Tuncay BİRKAN), İstanbul: Metis Yayınları.